

з старими нахилами і традиційною поетикою”, – пише М. Грушевський, – спричинили творення в переходових соціально-економічних формах життя нового релігійного, моралістичного і поетичного синкретизму” [4, с.305-306].

В контексті нашої теми звернемо увагу на те, що однією з провідних ідей українського християнства, згідно з поглядами М. Грушевського, є індивідуалізм, який вважається однією з основ західноєвропейської цивілізації. Мабуть, для дослідника це теж було підставою, аби не вважати наш етнос складовою того надетнічного утворення, частиною якого є й російський етнос і цінності якого, що є “повною антитезою народним прикметам українським, з їх високим розвитком гідності своєї, пошануванням гідності чужої” [2, с. 151], у цій спільноті превалюють.

Вищенаведений витяг з праці вченого проливає світло ще на одну грань народного християнства як синкретичного явища, зумовленого змінами тенденцій соціальної еволюції в житті українського народу. А тому саме тут доречно узагальнити погляди дослідника на українське християнство як форму релігійного синкретизму. Це явище багатогранне. Передусім воно є об’єднанням споріднених елементів магічно-натуралістичної і християнської релігій, а також трансформованих на християнській основі впливів інших релігій. Нова віра постає і як комбінація тих різних релігійних ідей, своєрідність яких зумовлена дією соціальних тенденцій інтеграції і диференціації. Народна релігія є до певної міри і поєднанням релігійного світобачення селянства з релігійним світорозумінням вищих верств. Як уже зазначалось, така духовна ситуація виникла внаслідок переміщення вищих верств суспільності на нижчі сходи соціальної ієрархії. Саме тоді, як зазначає вчений, “між селянство входили й інфільтрувались також елементи дружинні, колишні боярські, і з ними осідали певні образи, певні групи ідей в селянським житті” [4, с. 234].

Та варто зауважити, що коли автор концепції народного християнства веде мову про його синкретичний характер, то він насамперед підкреслює поєднання споріднених елементів передхристиянської релігії української суспільності з християнською релігією. Є очевидним, що, згідно з його теорією, саме ці елементи є системоутворюючими у становленні нової релігії. З огляду на це, у першому наближенні можна визначити, що у творчості М.Грушевського, народне християнство – це релігія українського народу, що стала в переходові часи його історії – XIV–XVII ст. – внаслідок злиття і взаємопроникнення ідей магічно-натуралістичної і християнської релігій. Народне християнство, як нова релігійна система, є, відповідно до концепції М. Грушевського, результатом пристосування українського життя до нових обставин. Користуючись термінологією А. Тойнбі, можна сказати, що нова релігія була “відповіддю” на нові “виклики” життя. На переконання М. Грушевського, культурний перелом XVI–XVII ст. ознаменувався “масовою християнізацією і перебувальною життя на основі нової народної віри” [4, с. 322]. Але це були *переходові* часи і нова віра ніби очікувала чи зробить українство кроки по інституціоналізації такої її основоположної ролі.

Отже, згідно з концепцією М. Грушевського, ідейно-ціннісною основою життя українського етносу у зазначений час виступає *нове, українське, народне, християнство*. Ця духовна підстава не могла бути сумісною з тією системою цінностей, яка утверджувалася на російсько-православному ґрунті, а отже, неможливо в межах такого дискурсу вести мову про цивілізаційну ідентичність українського й російського етносів. Наступний крок у дослідженні порушеної проблеми – розгляд грушевськівської концепції в контексті сучасних історико-соціологічних, історико-філософських та історико-релігієзнавчих досліджень, у яких акцентується увага на цивілізаційних основах розвитку українського етносу.

Джерела та література

1. Грушевський М.С. Сто літ українського народництва // Первісне громадянство. – К., 1927.– №1.
2. Грушевський М. С. На порозі нової України // Великий українець. – К., 1992.
3. Грушевський М.С. З історії релігійної думки на Україні. – К., 1992.
4. Грушевський М.С. Історія української літератури.– В 6 т., 9 кн.– К.: 1993.– Т. I.
5. Грушевський М.С. Історія української літератури. – Т. IV. – Кн.1. – К., 1994.
6. Грушевський М.С. Історія української літератури. – Т. IV. – Кн.2. – К., 1994.
7. Дергачов В. Геополітика. – К., 2000.
8. Кондратик О. М. Грушевський про сутнісні вияви, час та умови становлення українського християнства // Соціальні студії. – 2000. – № 1.
9. Кондратик Л., Кондратик О. Михайло Грушевський: проблеми суті, функціональності та витоків релігії. – Луцьк, 1998.
10. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К., 1996.
11. Павленко Ю. Східнохристиянська цивілізаційна система та її місце у всесвітньо-історичному процесі // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 4.
12. Українська церква між Сходом і Заходом. – К., 1996.
13. Черниш О. Транзитні цивілізації // Практична філософія. – 2001. – № 1(2).

Королєв В.И.

П.П.Шмидт: «красный лейтенант» или «социалист вне партий»?

Имя Петра Петровича Шмидта широко известно, ему посвящено немало страниц в исторической литературе. Однако по определению его идейных убеждений исследователи допускают явные разногласия. Настоящая публикация ставит своей целью составить более четкие представления по данному вопросу.

Б.Звонарев отчасти прав, когда утверждал, что Петр Петрович, хотя и называл себя социалистом, не

имел ясного представления о тех путях, которые должны привести трудящихся к социализму, и в том, что в поисках мирных путей борьбы, он был противником вооруженного восстания и просто довольно благородным интеллигентом. В подтверждение этого автор приводит следующие слова: «Насилие не наше средство, это средство наших врагов». Далее, анализируя политические убеждения офицера, советский историк пишет: «Шмидт считал, что разделение социалистов на партии вызвано продолжительной невозможностью открытой работы совместно с народом и что это грустное разделение не может продолжаться. Он предлагал создание расплывчатой, надклассовой «Всероссийской партии социалистов-рабочих», куда бы входили бы и социал-демократы, эсеры и кадеты». Приведенное высказывание еще раз убеждает нас в том, что партийные взгляды Шмидта были явно сумбурны. Заметим, что партия социалистов-революционеров и конституционно-демократическая партия были в революции 1905-1907 гг. разнополосными и объединиться в одном политическом формировании им было довольно трудно. Разумеется, что «глубокие политические заблуждения» Шмидта ничего общего не имели с революционным марксизмом. Согласимся с автором, при этом офицер был человеком честным, искренним и бесстрашным [1].

Иную партийную принадлежность П.П.Шмидту приписывает Г.Самолис, называя его революционером-демократом, организатором севастопольского вооруженного восстания, который выступал на митингах и демонстрациях с резкими речами против самодержавия, что он якобы входил в состав морского революционного кружка. С этим автором мы согласиться никак не можем, так как Петр Петрович не был членом какой-либо партийной организации, никаких действий к поднятию сопротивления не предпринимал и выступил лишь с одной, неревolutionного характера речью на похоронах жертв трагических событий 18 октября 1905 г. [2].

Военный историк С.Ф. Найда в своей монографии твердо и справедливо заявлял, что Шмидт не принадлежал ни к одной политической партии, однако приходил к неверному выводу: «Встав на путь активной борьбы с царизмом, он до конца остался верен делу революции и умер как настоящий революционер». Как и другие исследователи, он подчеркивал романтические черты черноморца: «Это был честный русский интеллигент, мечтатель. За простоту, честность, близость к народу его любили матросы и солдаты»[3]. Заметим, что Петр Петрович был большим человеком и находился в бурлящее революционными событиями время в отставке, поэтому никаких отношений со срочнослужащими не поддерживал.

В том же духе о Шмидте писал и советский историк Ф. Кунцевич, выделяя, что Петр Петрович завоевал большую популярность среди горожан и черноморцев «за свои неоднократные смелые выступления против произвола царизма». Но его политические убеждения он охарактеризовал коротко, но неверно и неопределенно: «Интеллигент-мечтатель, буржуазный демократ (! – авт.) по своим политическим взглядам Шмидт, дав согласие стать во главе восставшего флота, до конца остался верен делу революции (! – авт.)»[4].

В том же 1955 г., когда в СССР торжественно отмечалось 50-летие первой российской революции, появилась брошюра Г.Н. Губенко, в которой также дается противоречивая оценка политическим убеждениям Шмидта. В одном месте повествования он характеризуется как «революционно настроенный интеллигент», а в другом сообщается: «Вначале восстания он высказался против вооруженного бунта, не веря в его успех, но дав согласие встать во главе восставшего флота, честно выполнил свой долг перед народом и умер как революционер»[5].

В многотомной «Истории УССР» стыдливо умалчивается о партийной принадлежности П.П. Шмидта и публицистично описывается его героическая смерть. Даже приводится цитата из его заключительного слова на суде: «Я знаю, что столб, у которого встану я принять смерть, будет водружен на грани двух разных исторических эпох нашей родины... Позади за спиной у меня останутся народные страдания и потрясения тяжелых лет, а впереди я буду видеть молодую, обновленную, счастливую Россию». Подчеркивая тем самым жестокость царизма, авторы выпячивали роль Шмидта как борца за свободу народа, жертвой которой он стал. Подчеркнем, что о горькой доле народных масс задумывалась вся здравомыслящая интеллигенция, в том числе и русское офицество [6].

Ныне имеется возможность удалить с личности Шмидта идеологические наслоения историков. Напомним, что Петр Петрович обратил на себя внимание 18 октября как единственный офицер, выступивший на похоронах жертв расстрела революционной демонстрации. Как писали тогда газеты, своей пламенной речью он «загипнотизировала многотысячную толпу» (впоследствии она получила название «клятвы Шмидта»). Она носила «миротворческий характер», в ней не было призывов к революционному насилию, но твердо заявлялось: «Никогда не уступать никому ни одной пяди завоеванных нами человеческих прав». В.Ленин назвал это выступление революционно «дерзким» и от себя добавлял, что в ней говорилось о «защите с оружием в руках свобод, обещанных 17 октября» (подчеркнуто нами – В.К.). Утрируя события, вождь российского пролетариата делал скоропалительный вывод: «Теперь армия бесповоротно отпала от самодержавия». 21 октября Шмидт был задержан полицией, что еще больше подняло его престиж среди радикально настроенных горожан, от которых посыпались петиции с требованиями его освобождения. Как писали потом прокоммунистические исследователи, имя «красного лейтенанта» обрастает легендами и в глазах «возбужденных» севастопольцев и черноморцев он становится «признанным вождем революции»[7].

14 ноября возникший среди революционеров вопрос о приглашении П.П. Шмидта на роль лидера «восстания» оказался спорным ввиду его политических позиций: матросы-эсеры выступили «за», более радикально настроенные социал-демократы не одобрили такого решения ревкома, и в протест покинули заседание. Заметим, что сам факт обращения к Шмидту убеждает в том, что в рядах севастопольских подразделов РСДРП и ПСР не было способных к решительным действиям «вождей». Очевидец событий севастопольских

стопольский жандарм Васильев объяснял появление Петра Петровича на волне трагических событий ростом популярности в городе и на флоте социалистов-революционеров.

В поисках истины, мы полагаем, что П.П. Шмидт не был ни организатором, ни сторонником восстания. При аресте 15 ноября в момент подавления мятежа он сказал: «Я все-таки остался верен себе и не сделал ни одного выстрела», а на суде открыто заявил: «Я стоял только за мирные средства борьбы и был противником мятежных восстаний». Считая это «революционное мероприятие» бесцельным бунтом, он попытался остановить кровопролитие путем компромисса с властями, которые также не желали трагического завершения событий, о чем неоднократно заявлял командующим флотом Чухнин. Причем, боясь революционного собрания, Шмидт не выдвигал политических требований, кроме одного - созыва Всероссийского Учредительного собрания. В письме к сестре он писал: «От террора России может удержать только созыв Учредительного собрания, но его не будет, а значит, мы невольно идем к ужасу революции». Только при условии отказа от политических требований он согласился возглавить бунт. Политические убеждения Петра Петровича определенно не относились к какой-либо революционной партии. Называя себя «социалистом вне партий», он как истый интеллигент и патриот протестовал против ведения русско-японской войны и существования в стране, по его мнению, «узаконенной системы истребления русского народа». Не соглашаясь с программами ни социал-демократов, ни социалистов-революционеров, он имел смутное представление о «мерах по безболезненному и быстрому приходу России к социалистическому строю»[8].

Мы констатируем, что роль Шмидта как политического лидера в советской литературе заметно преувеличена, а личность приукрашена. Началось это еще при жизни Петра Петровича. В книгах и статьях его характеризовали великим трибуном, вдохновителем восстания, неутомимым борцом, человеком духовной красоты и т.п. В считанные революционные дни, когда он оказался на гребне трагических событий, как политический деятель он не успел себя проявить.

Портрет П.П. Шмидта в советской исторической науке был также загероизирован и романтизирован, а его политические убеждения извращены. Более объективную оценку им дают современные исследования. Признавая в принципе социалистическую идею, он одновременно отвергал любые экстремистские и авантюристические действия для ее осуществления.

Источники и литература

1. Б. Звонарев. Лейтенант Шмидт. – Симферополь, 1939.
2. Г.Самолис. Лейтенант Шмидт. – Симферополь, 1955.
3. С.Ф. Найда. Революционное движение в Черноморском флоте в годы первой российской революции. – Симферополь, 1950. – С.121.
4. Ф. Кунцевич. Революция 1905-1907 гг. в Крыму. – Симферополь, 1955.
5. Г.Н. Губенко. Революционное движение в Таврической губернии. 1905-1907 гг. – Симферополь, 1955. – С.37.
6. История УССР. – К., 1983. – Т.5. – С.135-137.
7. Севастопольское вооруженное восстание в ноябре 1905 г. /Документы и материалы. – Симферополь, 1957. – С.211.
8. ГА АРК. Ф.150, оп.1, д.834, л.1,3-4,78-79.

Моцок А.В.

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ РЕГІОНУ

ВСТУП. Ключовою проблемою, що сформувалася в Україні протягом останніх десяти років і потребує поетапного вирішення, є зростання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів. Економічні диспропорції відбиваються на територіальній диференціації соціальних умов життя громадян. За індексом людського розвитку за даними 1999-2001 рр. перші 3 місця належать м. Києву, Автономній Республіці Крим та Полтавській області [1]. Найгірший рівень зазначеного показника спостерігається у Донецькій і Луганській областях. Про зростання територіальної диференціації свідчить узагальнюючий показник – валова додана вартість на душу населення, який характеризує рівень розвитку регіонів. Якщо в 1996 р. співвідношення мінімального (Закарпатська область – 0,7 тис. грн.) та максимального (м. Київ – 1,9 тис. грн.) його значень в регіонах становило 2,7 рази, то у 2001 р. уже 6 разів (мінімальний: Чернівецька область – 2,0 тис. грн., максимальний: м. Київ – 11,9 тис. грн.), що перевищує майже удвічі показник міжрегіональних відмінностей країн Європейської Спільноти.

Актуальність дослідження полягає у необхідності вивчення шляхів проведення економічної політики у регіонах та ліквідації надмірної централізації управління регіональним розвитком. Збільшення обсягу інвестицій, консолідація всіх джерел інвестування та активізація інвестиційної діяльності у регіонах – це першочергові напрями, що дозволять посилити економічну самостійність та забезпечити стабільний розвиток регіонів України.

Важлива роль у теоретичному доробку з питань інвестиційної діяльності, у тому числі у регіональному аспекті, належить таким відомим економістам та науковцям як Лукінову І., Сичу Є., Борщ Л., Мерзляк А., Шинкарук Л. Аналізу різних аспектів інвестиційної діяльності, зокрема дослідженню інвестиційних процесів у окремих галузях економіки та інвестиційного клімату в Україні, вивченню інвестиційного ресурсу присвячені праці Мартиненко В., Онишко С., Крупки М., Сиволапенко Н., Обрицька Б., Пересади А. та деяких інших спеціалістів. Зокрема, Світлана Онишко доводить, що структура інвестиційного ресурсу